

ความเป็นมาของการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ปรากฏว่ากำนันผู้ใหญ่บ้าน มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน การเรียกชื่อการได้มาซึ่งตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านแต่ละยุคแต่ละสมัยแตกต่างกันไปบ้างตามรูปแบบการปกครองและนโยบายการปกครองของแต่ละยุคแต่ละสมัย

๑. สมัยก่อนการปฏิรูปการปกครองระบอบที่ ๕

ก. สมัยกรุงสุโขทัย

เนื่องจากสมัยกรุงสุโขทัยมีประชากรน้อย อาณาเขตการปกครองอยู่ในวงแคบ การแบ่งเขตการปกครองในส่วนภูมิภาคกระทำอย่างง่าย ๆ โดยการแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ บ้าน เมือง ประเทศ และเนื่องจากการปกครองในสมัยนี้มีลักษณะการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร การเรียกชื่อตำแหน่งต่าง ๆ จึงมีคำว่า "พ่อ" นำหน้าอยู่เสมอ กล่าวคือ ผู้ปกครองบ้านเรียกว่าพอบ้าน หรือพ่อเรือน ผู้ปกครองเมืองเรียกว่าพ่อเมือง พระเจ้าแผ่นดินเรียกว่าพ่อขุน ดังปรากฏในหนังสือลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ว่า

".....ผู้ปกครองบ้านเรียกว่าพ่อครัวหรือพ่อเรือน หลาย ๆ ครัวเรือนรวมกันเรียกว่าเมือง มีพ่อเมืองเป็นผู้ปกครอง หลาย ๆ เมืองรวมกันอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่าพ่อขุน....."^๑

ลักษณะที่พ่อจะเทียบได้กับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในสมัยนี้คือ "พอบ้าน" สำหรับผู้ปกครองในระดับตำบลหรือตำแหน่งที่เทียบเท่ากับกำนันไม่มี และไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าตำแหน่ง "พอบ้าน" ได้มาโดยวิธีใด

^๑ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ, "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ", ประวัติศาสตร์และการเมือง, พระนคร; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖. หน้า ๕

ข. สมัยกรุงศรีอยุธยา

การแบ่งเขตการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่แบ่งออกเป็นราชธานีและเมืองพระยามหานคร ในวงเขตราชธานีประกอบด้วยนครหลวงและหัวเมืองชั้นในเรียกว่าเมืองชั้นจัตวา ในวงนอกเขตราชธานี จัดเป็นหัวเมืองชั้นนอก เรียกว่า เมืองพระยามหานคร ประกอบด้วยเมืองเล็ก ๆ หลายเมือง การแบ่งเขตการปกครองส่วนย่อยภายในเมืองหนึ่ง ๆ ได้จัดระเบียบไว้ดังนี้ คือ เมือง แขวง ตำบล บ้าน ลดลั่นกันลงไปตามลำดับ^๒

การเรียกชื่อตำแหน่งผู้ปกครองและการไต่มาซึ่งตำแหน่งมีหลักเกณฑ์พอสังเขปดังนี้ คือหลาย ๆ ครุว์เรือนรวมเรียกว่าบ้าน ینگเลือกโดยผู้วาระาชการเมืองเป็นหัวหน้าบ้านหลายบ้านรวมกันเป็นตำบล ผู้วาระาชการเมืองเลือกคน ๆ หนึ่งเป็นหัวหน้า ینگมักได้รับบรรดาศักดิ์เป็น "พัน" หลายตำบลรวมกันเป็นแขวงมีหมื่นแขวงเป็นผู้ปกครอง หลายแขวงรวมกันเป็นเมือง มีผู้รั้ง (เมืองชั้นใน) หรือพระยามหานคร (เมืองชั้นนอก) เป็นผู้ปกครอง^๓

หากพิจารณาตามลักษณะนี้ จะเห็นได้ว่าตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยกรุงสุโขทัย ส่วนตำแหน่งกำนันเพียงจะมีในสมัยกรุงศรีอยุธยา การไต่มาซึ่งตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ไต่มาโดยการคัดเลือกโดยผู้วาระาชการเมืองหรือผู้รั้งเมืองหรือพระยามหานคร

ค. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๔)

ในตอนต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินคงเหมือนกับสมัยกรุงศรีอยุธยาทุกประการ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง การปกครองในระดับ "บ้าน" และระดับตำบล คงใช้ระบบกำนัน (พัน) ผู้ใหญ่บ้าน และตำแหน่งดังกล่าวไต่มาโดยผู้วาระาชการเมืองคัดเลือกเช่นเดียวกัน

^๒ นิรันดร์ ชาติประสพ, วิวัฒนาการของการปกครองตำบลแห่งประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทเสนอคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, โรเนียว, ม.ป.พ. หน้า ๒๕

^๓ สารานุกรมไทย, "กำนัน", วารสารกำนันผู้ใหญ่บ้าน, (ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๘), พระนคร, โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, ๒๕๐๘. หน้า ๓๗

๒. สมัยรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงดำริที่จะจัดการวางระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นให้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้น และทรงเล็งเห็นว่าเนื่องจากประวัติการปกครองท้องถิ่นที่เป็นมาแต่เดิม เคยมีเจาบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แขวง เป็นหลักมาแล้ว การจะจัดตั้งขึ้นใหม่ต่อไปนั้นควรอนุโลมจัดท้องถิ่นที่เคยจัดให้มีอยู่แล้วในบางเมือง โดยอาศัยหลักการกำหนดให้หลาย ๆ เจาบ้านที่อยู่ใกล้ติดกันรวมกันเป็นหมู่บ้าน ให้ผู้ใหญ่บ้านปกครองคนหนึ่ง หลวดย ๆ เจาบ้านที่อยู่ใกล้ติดกันรวมกันเป็นหมู่บ้าน ให้ผู้ใหญ่บ้านปกครองคนหนึ่ง หลวดย ๆ หมู่บ้านที่อยู่ในระยะใกล้เคียงกันมากน้อยพอสมควรรวมทั้งขึ้นเป็นตำบล ให้มีกำนันเป็นหัวหน้า ตำบลหลาย ๆ ตำบลรวมกันเป็นแขวงหรืออำเภอหนึ่ง หลวดย ๆ อำเภอรวมกันเป็นจังหวัด^๕

ในการฟื้นฟูตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริที่จะให้ราษฎรในเขตหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณาเลือกตั้งขึ้นเองแทนการคัดเลือกโดยผู้ว่าราชการเมือง จึงโปรดเกล้า ฯ จัดให้มีการทดลองเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นก่อนที่บางเกาะ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ ร.ศ. ๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) เพื่อหาอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ก่อนจะตราขึ้นเป็นกฎหมาย

".....ปรากฏตามรายงานของหลวงเทศาภิกรวิจารย์ ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑ หลอเกล้า ฯ ถวายในการจัดตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนันครั้งแรกมีความว่า ไค้เชิญเจ้าของบ้านมาประชุมในวัดแล้ว ขอให้เลือกกันในหมู่ของเขาที่มาประชุมว่าควรจะให้ใครเป็น "ผู้ใหญ่บ้าน" เมื่อเจาบ้านมีความเห็นส่วนมากเลือกผู้ไค้แล้ว ก็ไค้เขียนใบตั้งชั่วคราวให้ถือไว้จนกว่าจะมีหมายเลือกตั้งออกใหม่ตามทางราชการและเมื่อไค้จัดตั้งผู้ใหญ่บ้านไค้พอสมควรที่จะจัดตั้งเป็นตำบลแล้ว ก็ไค้ประชุมผู้ใหญ่บ้านในตำบลพร้อมควยราษฎรในท้องถิ่น แล้วขอให้ผู้ใหญ่บ้านเหล่านั้นเลือกผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งในหมู่ของพวกเขาว่าใครควรไค้รับเลือกเป็นหัวหน้าว่าการตำบล เมื่อผู้ใหญ่บ้านเหล่านั้นเห็นพร้อมกันเลือกผู้ใหญ่บ้านคนไค้เป็นกำนันแล้วก็ออกหมายตั้งชั่วคราวให้ถือไว้เช่นเดียวกัน....."^๕

^๕พโยม คล้ายทัมทิม, "ว่าที่กำนันและว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน", เทศาภิบาล, (ปีที่ ๒๗ เล่มที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๑๕), พระนคร; โรงพิมพ์สวนทองดิน, ๒๔๑๕. หน้า ๒๐๒

^๕สารานุกรมไทย, "กำนัน", เรื่องเดิม, หน้า ๓๘

หลังจากทดลองแล้วได้ผลดีแก่ทางราชการเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงได้ขยายไป
ดำเนินการตามหัวเมืองไกล ๆ เพิ่มขึ้นอีก ครั้นถึงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะ
ปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ นับว่าเป็นกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ฉบับแรกของประเทศไทย
จึงได้วางระบบการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านไว้เป็นระเบียบแบบแผนแน่นอน

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน
คือการให้มีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นทั่วประเทศ ให้ราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งลง
คะแนนเลือกตั้งบุคคลขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งทุก ๆ หมู่บ้าน เมื่อราษฎรส่วนใหญ่เลือกใครแล้ว
ให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยทางราชการออกหมายตั้งรับรองเป็นหลักฐาน

สำหรับการเลือกตั้งกำนันในระบบการเลือกตั้งทางอ้อม กล่าวคือให้สิทธิแก่ผู้ใหญ่บ้าน
ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่ง ในเขตตำบลขึ้นเป็นกำนัน เมื่อผู้ใหญ่บ้าน
ส่วนมากเลือกผู้ใดแล้ว ให้นายอำเภอ นำผู้ได้รับเลือกตั้งไปให้ดูวาระราชการจังหวัดพิจารณาอีก
ครั้งหนึ่ง หากดูวาระราชการจังหวัดเห็นชอบด้วยและออกกฎหมายตั้งให้เป็นหลักฐาน จึงจะถือ
ว่าผู้นั้นเป็นกำนันโดยสมบูรณ์

๓. สมัยหลังการปฏิรูปการปกครองระบอบที่ ๕

ก. สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระ
ราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ ขึ้น และให้ยกเลิกพระราชบัญญัติ
ลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ เสีย อย่างไรก็ตามวิธีการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังคงเป็น
ไปตามแนวที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฉบับเก่า แต่ได้กำหนดวิธีการเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้มี
สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้อย่างชัดเจนและละเอียดกว่า

สาระสำคัญเกี่ยวกับการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
ท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ มีดังนี้

๑. ผู้ใหญบ้าน

๑.๑ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง^๖

๑.๑.๑ ต้องเป็นคนในบังคับสยาม

๑.๑.๒ ต้องเป็นสมรवासมีอายุแ่ ๒๐ ปีขึ้นไป

๑.๒ คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้ที่จะเป็นผู้ใหญบ้านคนนั้นต้องเป็นคนในบังคับสยาม ต้องเป็นสมรवासมีอายุแ่ ๒๐ ปีขึ้นไป และต้องเป็นชายเจาบ้าน และมีไรเป็นทหารในกองประจำการ^๗

๑.๓ วิธีการเลือกตั้ง การเลือกตั้งให้เจาพนักงานั้งได้อำนาจอำนวยการจะไ้ตามความเห็นราษฎรให้พร้อมกันเลือกโดยเปิดเผยก็ได้ หรือเห็นว่าการที่เลือกโดยเปิดเผยจะไม่คล่องใจราษฎรผู้เลือก จะให้มาบอกโดยเงียบ ๆ ทีละคนมิให้เพื่อรู้ว่าเลือกผู้ใดก็ได้ หากราษฎรโดยมากควยกันไ้เลือกผู้ใดเป็นผู้ใหญบ้าน ให้ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ใหญบ้านโดยชอบควยกฎหมาย และให้นายอำเภอรายงานขอหมายตั้งเป็นผู้ใหญบ้าน และให้ผู้วาราชการเมืองทำหมายตั้งผู้นั้นเป็นผู้ใหญบ้าน^๘

๑.๔ การออกจากตำแหน่ง เมื่อราษฎรเลือกตั้งผู้ใดให้เป็นผู้ใหญบ้านและไ้รับหมายตั้งจากผู้วาราชการเมืองแล้ว ผู้นั้นสามารถอยู่ในตำแหน่งไ้ตลอดไป ไม่จำกัดเวลา ผู้ใหญบ้านจะตองออกจากตำแหน่งควยเหตุใดเหตุหนึ่งตั้งตอไปนี้^๙

๑.๔.๑ ไปอยู่เสียพันทองที่หมู่บ้านที่ไกลกวาเกินกว่าหกเดือนขึ้นไป

^๖ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๓๑ ลงวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๔๕๗, มาตรา ๑๑

^๗ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๒

^๘ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๓, ๑๔ และ ๑๖

^๙ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๔

- ๑.๔.๒ ต้องราชทัณฑ์อย่างใด ๆ นับแต่จำคุกขึ้นไป
- ๑.๔.๓ ไปมียศและตำแหน่งราชการอย่างอื่น ซึ่งจะทำการในหน้าที่
ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้
- ๑.๔.๔ กระทำการทุจริตในหน้าที่ หรือผู้ว่าราชการเมืองเห็นว่าความ
สามารถไม่พอแก่ตำแหน่ง
- ๑.๔.๕ ลูกบ้านในหมู่บ้านนั้นโดยมากด้วยกัน ร้องขอให้เปลี่ยน
- ๑.๔.๖ ลูกบ้านอพยพไปอยู่ที่อื่นเสียจนเป็นหมู่บ้านไม่ได้

๒. กำนัน

๒.๑ หลักการและวิธีการเลือกตั้งกำนัน ให้ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น ๆ เลือก
ตั้งกันเองเป็นกำนันนายตำบลคนหนึ่ง และการเลือกตั้งนี้ นายอำเภอซึ่งได้วางลาวทองที่
ท้องนั้นเป็นประธาน เมื่อผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเห็นพร้อมกันหรือโดยมากด้วยกันว่า ผู้ใหญ่
บ้านคนใดสมควรจะเป็นกำนัน ก็ให้นายอำเภอพาตัวผู้รับเลือกนั้นเข้าไปยังศาลากลางเมือง
เพื่อจะไต่รับหมายตั้งจากผู้ว่าราชการเมือง^{๑๐}

๒.๒ การออกจากตำแหน่ง เหตุที่กำนันจะต้องออกจากตำแหน่งนายตำบล
มี ๓ ประการคือ^{๑๑}

- ๒.๒.๑ ถ้าต้องออกจากผู้ใหญ่บ้านเป็นต้องออกจากกำนันด้วย
- ๒.๒.๒ ถ้าผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นโดยมากด้วยกันร้องขอให้เขาออกจาก
ตำแหน่งกำนัน
- ๒.๒.๓ ถ้าผู้ว่าราชการเมืองเห็นว่าความสามารถไม่พอแก่ตำแหน่งและ
สมุหเทศาภิบาลเห็นชอบด้วย

^{๑๐} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, เรื่องเดียวกัน,
มาตรา ๓๐

^{๑๑} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗, เรื่องเดียวกัน,
มาตรา ๓๑

โดยสรุป การเลือกตั้งกำนันและการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ นั้น มีหลักการแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านให้สิทธิแก่ราษฎรเลือกตั้งโดยตรง ส่วนตำแหน่งกำนันใช้วิธีการเลือกตั้งโดยทางอ้อม ให้สิทธิการเลือกตั้งกำนันเฉพาะผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น ๆ เท่านั้น

ข. สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๖

ต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านมาใช้วิธีการพิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งแทน โดยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖ แทน

สาระสำคัญเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีคัดเลือกกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖ มีดังนี้

๑. ผู้ใหญ่บ้าน

๑.๑ คุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ๑๒

๑.๑.๑ เป็นชายมีสัญชาติไทย

๑.๑.๒ เป็นหรือเคยเป็นทหารหรือตำรวจ ถ้าท้องที่ใดไม่อาจเลือกผู้ที่เป็นหรือเคยเป็นทหารหรือตำรวจได้ก็ให้เลือกบุคคลอื่นซึ่งมิใช่เป็นคนใจหรือดุด้าง

๑.๑.๓ บรรลุนิติภาวะแล้ว และมีอายุไม่เกินหกสิบปีบริบูรณ์

๑.๑.๔ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน เว้นแต่ผู้ที่เป็นทหารหรือตำรวจ

๑.๑.๕ เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๑๒ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖
ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๖๐ ตอนที่ ๑๕ ลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๘๖, มาตรา ๑๒

- ๑.๑.๖ ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวช
- ๑.๑.๗ ไม่เป็นผู้มีกายทุพพลภาพหรือไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือติดยาเสพติดให้โทษ หรือไม่เป็นโรคตามที่ รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้กำหนด
- ๑.๑.๘ ไม่เป็นข้าราชการประจำการหรือพนักงานเทศบาลหรือครูประจำ ๓ ข้าราชการหรือสารวัตรศึกษา
- ๑.๑.๙ ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี
- ๑.๑.๑๐ ไม่เป็นผู้เคยถูกไล่ออกหรือปลดออกจากราชการทุจริตต่อหน้าที่ ราชการ หรือต้องรับอาญาจำคุกโดยคำพิพากษาโทษจำคุกเพราะ กระทำผิดฐานใช้อำนาจและตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริตฐาน ปลดทรัพย์ ชิงทรัพย์ หรือลักทรัพย์ โดยยังไม่พ้นกำหนดเวลา สามปี นับแต่วันถูกไล่ออก ปลดออกหรือพ้นโทษ
- ๑.๑.๑๑ มีความรู้หนังสือไทยอ่านออกเขียนได้

๑.๒ วิธีการคัดเลือกและแต่งตั้ง ให้กรรมการอำเภอแต่งตั้งกรรมการไม่น้อยกว่า ๓ นาย โดยมีนายอำเภอเป็นประธานทำหน้าที่สอบสวนคัดเลือกราษฎร ซึ่งมีคุณสมบัติ ดังกล่าวในข้อ ๑.๑ ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อคณะกรรมการได้สอบสวนคัดเลือกผู้ใดจะเป็น ผู้ใหญ่บ้านแล้ว ให้คณะกรรมการอำเภอรายงานไปยังข้าหลวงประจำจังหวัด เพื่อพิจารณา และหากข้าหลวงประจำจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้วก็ให้ออกหมายตั้งผู้นั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน^{๑๓}

๑.๓ การออกจากตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านจะต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุใด เหตุหนึ่งดังต่อไปนี้ ^{๑๔}

๑.๓.๑ หากคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒ (ดังกล่าวไว้แล้วในข้อ ๑.๑)

^{๑๓} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๑ และ ๑๓

^{๑๔} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช, ๒๔๘๖, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๔.

๑.๓.๒ ทาย

๑.๓.๓ ใ้ได้รับอนุญาตให้ลาออก

๑.๓.๔ ยุบหนุ่บานที่ปกครอง

๑.๓.๕ ไปเสียจากหนุ่บานที่คนปกครองเกินกว่าสามเดือน

๑.๓.๖ ต้องรับอาญาจำคุกโดยคำพิพากษาโทษจำคุก เว้นแต่ความผิดในลักษณะฐานลหุโทษ หรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

๑.๓.๗ ต้องถูกปลดหรือไล่ออกจากตำแหน่ง

๑.๓.๘ ขาหลวงประจำจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เพราะพิจารณาเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติ หรือความสามารถไม่พอกับตำแหน่ง

๒. กำนัน

๒.๑ หลักการและวิธีการคัดเลือกกำนัน ให้กรรมการอำเภอตั้งคณะกรรมการไม่น้อยกว่า ๒ นาย โดยนายอำเภอเป็นประธาน มีหน้าที่สอบสวนเลือกผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเพื่อเป็นกำนันคนหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการสอบสวนคัดเลือกผู้ใดจะให้เป็นกำนันแล้ว ให้กรรมการอำเภอรายงานไปยังขาหลวงประจำจังหวัด เมื่อขาหลวงประจำจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรก็ให้ออกหมายแต่งตั้งให้ผู้นั้นเป็นกำนัน ๑๕

๒.๒ การออกจากตำแหน่ง กำนันจะต้องออกจากตำแหน่งควยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้ ๑๖

๒.๒.๑ เมื่อต้องออกจากผู้ใหญ่บ้าน

๒.๒.๒ ใ้ได้รับอนุญาตให้ลาออก

๒.๒.๓ ยุบตำบลที่ปกครอง

๒.๒.๔ เมื่อขาหลวงประจำจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เพราะพิจารณาเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติ หรือความสามารถไม่พอกับตำแหน่ง

๑๕ พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๐.

๑๖ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๑.

๒.๒.๕ ต้องถูกปลดหรือไล่ออกจากตำแหน่ง

เหตุผลประการสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความมุ่งหมายจะยกฐานะของกำนันผู้ใหญ่บ้านให้เท่ากับข้าราชการประจำ ตั้งเงินเดือนขึ้นและถือว่าเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร แทนที่จะเป็นสองฐานะคือเป็นทั้งตัวแทนของราษฎรและเป็นตัวแทนของรัฐบาลอย่างสมัยก่อน เมื่อยกฐานะกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นข้าราชการประจำดังกล่าว ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นการพิจารณาคัดเลือกทำนองเดียวกันกับการคัดเลือกข้าราชการอื่น ๆ ^{๑๗} นอกจากนี้ยังได้กำหนดคุณสมบัติของผู้รับการคัดเลือกเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านแตกต่างจากสมัยอื่น ๆ หลายประการ เช่น เป็นหรือเคยเป็นทหารหรือตำรวจซึ่งแสดงให้เห็นว่านอกจากมีความมุ่งหมายให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นข้าราชการฝ่ายปกครองแล้วยังทำให้ทำหน้าที่ฝ่ายปราบปรามอีกด้วย

ค. สมัยรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ พ.ศ. ๒๔๘๕

การได้มาซึ่งตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้เปลี่ยนแปลงจากวิธีการคัดเลือกมาเป็นการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ โดยกลุ่มผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่ง เสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๕ ต่อรัฐสภา โดยมีสาระและหลักการสำคัญของการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน คล้ายคลึงกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ทั้งนี้เพราะกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว เห็นว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ซึ่งได้ใช้มาเป็นเวลากว่า ๓๐ ปีนั้นมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนมีเสียงในการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ปกครองโดยตรงของตนและตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖ ที่นำมาใช้ผู้นั้น กลุ่มข้าราชการเป็นผู้คัดเลือกกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นการวิครอนสิทธิในทางการเมืองของราษฎรซึ่งเป็นลักษณะของเผด็จการ และไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย จึงควรยกเลิกเสีย ^{๑๘} ซึ่งสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยและอนุมัติให้ประกาศในเวลาต่อมา

^{๑๗} พโยม คล้ายทับทิม, "ว่าที่กำนันและว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน" เรื่องเดิม, หน้า ๖๐๘.

^{๑๘} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "สำเนาบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๕", รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ ๘/๒๔๘๕ วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๕

สาระสำคัญเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘ มีดังนี้

๑. ผู้ใหญ่บ้าน ในหมู่บ้านหนึ่งให้มีผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง โดยได้รับเงินเดือนจากทางราชการ แต่ไม่ใช้เงินจากงบประมาณประเภทเงินเดือน มีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้านนั้น หลักเกณฑ์ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่สำคัญ คือ

๑.๑ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ๑๘

๑.๑.๑ มีสัญชาติไทยและบรรลุนิติภาวะแล้ว

๑.๑.๒ ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวช

๑.๑.๓ ไม่เป็นคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ

๑.๑.๔ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำอยู่ในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน

๑.๒ คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ๒๐

๑.๒.๑ เป็นชายเจาบ้าน มีสัญชาติไทย

๑.๒.๒ บรรลุนิติภาวะแล้วและมีอายุไม่เกินหกสิบปีบริบูรณ์

๑.๒.๓ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน

๑.๒.๔ เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๑.๒.๕ ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวช

๑.๒.๖ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพหรือวิกลจริตหรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือติดยาเสพติดให้โทษ หรือไม่เป็นโรคที่รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้กำหนด

๑.๒.๗ ไม่เป็นข้าราชการประจำ หรือพนักงานเทศบาล หรือครูประชาบาล หรือसारวัตรศึกษา

๑๘ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓), พุทธศักราช ๒๔๘๘, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๖๓ ตอนที่ ๘๓ ลงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๘. มาตรา ๑๑

๒๐ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘, เรื่องเดียวกัน,

๑.๒.๘ ไม่เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในทางทุจริต หรือเสื่อมเสียในทางศีลธรรม

๑.๒.๙ ไม่เป็นผู้เคยถูกไล่ออกหรือปลดออกฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการ
เทศบาลหรือครูประจำตำบลหรือต่องโหมจำคุกโดยคำพิพากษาโทษ
จำคุก เว้นแต่คดีลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาทและ
ยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปีนับตั้งแต่วันถูกไล่ออกหรือปลดออก
หรือพ้นโทษ

๑.๒.๑๐ มีความรู้หนังสือไทยอ่านออกเขียนได้ เว้นแต่ทองที่ซึ่งไม่อาจ
เลือกผู้มีความสมบัติดังกล่าวในข้อนี้ได้หรือกระทรวงมหาดไทยอนุญาต

๑.๓ วิธีการเลือกตั้ง ให้กรรมการอำเภอเรียกประชุมราษฎรที่มีสิทธิออกเสียง
เลือกตั้ง โดยมีกรรมการอำเภอเป็นประธานพร้อมด้วยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นอย่างน้อย
หนึ่งคน วิธีการเลือกตั้งจะกระทำโดยลับหรือเปิดเผยก็ได้ และในกรณีที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งมี
คะแนนเสียงเท่ากันให้จับสลาก เมื่อราษฎรส่วนมากเลือกผู้ใดแล้ว ให้ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน
โดยทางกรรมการอำเภอรายงานไปยังข้าหลวงประจำจังหวัดเพื่อออกหนังสือสำคัญไว้เป็นหลักฐาน^{๒๑}

๑.๔ การอยู่ในตำแหน่ง เมื่อราษฎรลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใดและทาง
ราชการออกหนังสือสำคัญไว้เป็นหลักฐานแล้ว ผู้ได้รับเลือกตั้งนั้นจะอยู่ในตำแหน่งใดตลอดไป
ไม่มีกำหนดเวลาการออกจากตำแหน่งต้องเป็นไปด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังนี้ ^{๒๒}

๑.๔.๑ ซากคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒ เว้นแต่
เรื่องอายุเกินหกสิบปี ไม่เป็นเหตุต้องออกจากตำแหน่ง

๑.๔.๒ ตาย

๑.๔.๓ ได้รับอนุญาตให้ลาออก

๑.๖.๔ หมู่บ้านที่ปกครองถูกยุบ

๑.๔.๕ ไปเสียจากหมู่บ้านที่ตนปกครองเกินสามเดือน

๑.๔.๖ ต่องรับอาญาจำคุกโดยคำพิพากษา โหมจำคุก เว้นแต่ในความ
ผิดฐานลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำขึ้นโดยประมาท

^{๒๑} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘, เรื่องเดียวกัน
กัน, มาตรา ๑๓

^{๒๒} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘, เรื่องเดียวกัน
กัน, มาตรา ๑๔

- ๑.๔.๓ ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่า
กึ่งจำนวนรองขอให้ออกจากตำแหน่ง
- ๑.๔.๔ ชาวหลวงประจำจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เมื่อไต่สวน
เห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติและความสามารถไม่พอ
กับตำแหน่ง

๒. กำนัน

- ๒.๑ การเลือกตั้งกำนัน เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม กล่าวคือผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
กำนันจะต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลที่มีการเลือกตั้งกำนันเท่านั้น ราษฎรไม่มีสิทธิลง
คะแนนเสียงเลือกตั้งกำนันโดยตรง
- ๒.๒ คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นกำนัน จะต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านในหมู่-
บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งในเขตตำบลที่มีการเลือกตั้ง
- ๒.๓ วิธีการเลือกตั้ง ให้กระทำโดยวิธีลับหรือเปิดเผยก็ได้ โดยมีกรรมการ
อำเภอเป็นประธานในการเลือกตั้ง ในกรณีที่มีคะแนนเสียงเท่ากันให้ใช้วิธีการจับสลาก^{๒๓}
- ๒.๔ การอยู่ในตำแหน่ง เมื่อได้รับการเลือกตั้งแล้วจะอยู่ในตำแหน่งได้
โดยไม่จำกัดระยะเวลา กำนันต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้^{๒๔}
 - ๒.๔.๑ เมื่อต้องออกจากผู้ใหญ่บ้าน
 - ๒.๔.๒ ใ้รับอนุญาตให้ลาออก
 - ๒.๔.๓ ยุบตำบลที่ปกครอง
 - ๒.๔.๔ เมื่อชาวหลวงประจำจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เพราะ
พิจารณาเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติและความสามารถ
ไม่พอกับตำแหน่ง

^{๒๓} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘, เรื่องเดียวกัน,
มาตรา ๓๐

^{๒๔} พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘, เรื่องเดียวกัน,
มาตรา ๓๑

๔. สมัยปัจจุบัน

ต่อมาในสมัยรัฐบาลคณะปฏิวัติ จอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ.๒๕๑๔ ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านและคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งบางประการดังนี้ ๒๕

๑. ผู้ใหญ่บ้าน

๑.๑ ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งใหม่ เฉพาะที่แตกต่างจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๔๘๘ ดังนี้

๑.๑.๑ ได้กำหนดอายุขั้นต่ำ โดยขยายให้สูงขึ้นกว่าเดิมจากบรรดุนิติภาวะเป็น ไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์ และอายุชั้นสูงไม่เกิน ๖๐ ปีบริบูรณ์เท่ากัน

๑.๑.๒ กำหนดพื้นความรู้ระดับต่ำสุดเป็นชั้นประโยคประถมศึกษาตอนต้นหรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า แทนการอ่านออกเขียนได้

เกี่ยวกับพื้นความรู้ขั้นต้น เนื่องจากในบางท้องที่เพิ่งจะขยายการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นประถมศึกษาตอนต้น คนในชวงอายุ ๒๕ ปีขึ้นไปอาจไม่มีผู้จบการศึกษาดังกล่าว ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๕๑๖ จึงผ่อนผันให้มีความรู้ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ ๔ สมัครรับเลือกตั้งได้ ๒๕ก

๑.๒ การอยู่ในตำแหน่ง ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้ ได้กำหนดอายุชั้นสูงของการอยู่ในตำแหน่ง คือ ๖๐ ปีบริบูรณ์ ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับเก่าไม่ได้กำหนดไว้

๒. กำนัน

๒.๑ การเลือกตั้ง ให้ประชาชนมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้โดยตรงแทนการเลือกตั้งโดยทางอ้อม

๒.๒ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งกำนัน เหมือนกับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ตามมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

๒๕ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๖๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๕, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, เล่มที่ ๘๘ ตอนที่ ๑๕๐ วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๕ หน้า ๓๐๒ - ๓๐๖

๒๕ก พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๕๑๖, มาตรา ๑๒(๑๑)

๒.๓ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง จะต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านในตำบลที่มีการเลือกตั้ง

๒.๔ กำหนดอายุชั้นสูงของการอยู่ในตำแหน่ง ๖๐ ปีบริบูรณ์

ผลจากการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๖๔ นี้ นับเป็นการสำคัญของการเลือกตั้ง กำนันผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือ นอกจากจะกำหนดให้สิทธิประชาชนเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านโดยตรงแล้ว ยังได้กำหนดอายุการอยู่ในตำแหน่งชั้นสูงคือ ๖๐ ปีบริบูรณ์อีกด้วย ซึ่งในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ฉบับก่อน ๆ นอกจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๘ ไม่ได้กำหนดไว้และประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้ยังมีผลให้กำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีอายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปทั่วประเทศต้องพ้นจากตำแหน่งในวันประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา อีกด้วย ๒๖

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับดังกล่าวมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ จนกระทั่งสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๑๖ กำนันออกจากตำแหน่งเพราะเกษียณอายุ ซึ่งต้องเลือกตั้งใหม่ จำนวน ๑,๐๕๒ คน จากจำนวนกำนันทั่วประเทศ ๕,๔๕๘ คน และมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหม่จำนวน ๔,๓๘๓ คน จากจำนวนผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ ๔๓,๖๕๐ คน^{๒๗}

สรุป

ประวัติความเป็นมาของการได้มาซึ่งตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้เปลี่ยนแปลงหลัก การและวิธีการหลายครั้งหลายหน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและรูปแบบการปกครองและวัตถุประสงค์ของการให้ตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านของรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และจากรูปแบบการจัดการบริหารราชการส่วนภูมิภาค แสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งที่มีลักษณะเทียบเท่ากับผู้ใหญ่บ้านมีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ส่วนตำแหน่งกำนัน เพิ่งจะมีเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา การได้มาซึ่งตำแหน่งกำนันในสมัยนั้น ได้มาโดย

^{๒๖} ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๖๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕, เรื่องเดียวกัน, ขอ ๕

^{๒๗} สถิติจำนวนกำนันผู้ใหญ่ที่ได้รับเลือกตั้งใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๖ จากแฟ้มเอกสารแผนก กำนันผู้ใหญ่บ้าน กองการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง.

ผู้ว่าราชการเมืองหรือพระยามหานครเป็นผู้คัดเลือกและแต่งตั้ง ระบบการคัดเลือกและแต่งตั้งกำหนดผู้ใหญบานโฆมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพิ่งจะเปลี่ยนมาใช้ระบบการเลือกตั้งในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดเกล้า ฯ ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ นั้น เป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกที่ได้อำหนดหลักการและวิธีการเลือกตั้งกำหนดผู้ใหญบาน พระองค์ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้ทำการทดลองเลือกตั้งกำหนดผู้ใหญบานขึ้นก่อนเพื่อหาปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ก่อนจะตราเป็นกฎหมายขยายใช้ทั่วประเทศ หลักเกณฑ์การเลือกตั้งกำหนดผู้ใหญบานตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือการให้ราษฎรในหมู่บ้านเลือกรายกรด้วยกันเองคนหนึ่งเป็นผู้ใหญบาน และให้บรรดาผู้ใหญบานในตำบลเลือกกันเองคนหนึ่งเป็นกำนัน สำหรับการแต่งตั้งตำแหน่งผู้ใหญบาน ให้ถือว่าบุคคลที่ราษฎรเลือกเป็นผู้ใหญบานได้โดยทางราชการเพียงออกหมายตั้งรับรองเป็นหลักฐาน สำหรับตำแหน่งกำนัน เมื่อผู้ใหญบานเลือกผู้ใดแล้วให้เสนอผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนออกหมายตั้งให้เป็นหลักฐาน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ โฆมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่ายังไม่รัดกุมเพียงพอจึงได้โปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๔๙ ขึ้น และให้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ อย่างไรก็ตามหลักการการเลือกตั้งกำหนดผู้ใหญบานยังคงเป็นไปตามพระราชบัญญัติฉบับเก่า เพียงแต่กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้งและการออกจากตำแหน่งชัดเจนและละเอียดขึ้นกว่าเดิม

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖ โดยเปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกตั้งกำหนดมาเป็นการคัดเลือกและแต่งตั้ง ทั้งนี้ เพราะรัฐบาลชุดนี้ต้องการให้กำหนดผู้ใหญบานเป็นข้าราชการประจำแทนที่จะให้มีสองฐานะคือฐานะเป็นตัวแทนราษฎร และฐานะเป็นตัวแทนของฝ่ายบริหารอย่างแตกอน นอกจากนี้ในระบบการคัดเลือกกำหนดผู้ใหญบานแทนการเลือกตั้ง ยังได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของผู้จะรับตำแหน่งกำหนดผู้ใหญบานหลายประการ เช่นจะต้องเป็นทหารหรือตำรวจหรือเคยเป็นทหารหรือตำรวจมาก่อน กำหนดความรู้ขั้นต่ำให้อ่านออกเขียนได้ และการอยู่

ในตำแหน่งกำหนดเกษียณอายุไว้ ๖๐ ปีบริบูรณ์แทนการอยู่ในตำแหน่งไค้ตลอดชีวิตเป็นคน แ่
หลักการและวิธีการดังกล่าวใช้ไค้อยู่เพียงประมาณ ๓ ปี เศษก็ไค้รับการแก้ไขและเปลี่ยนแปลง
ใหม่ไค้ครั้งหนึ่งในสมัยรัฐบาลพลเรือตรี ถวัล ชำรงนาวาสวัสดิ์ไค้ เพราะสมาชิกรัฐสภาและรัฐบาล
ชุดนี้เห็นว่า หลักการและวิธีการคัดเลือกและแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านนั้น เป็นลักษณะที่ไม่สอด-
คล้องกับระบอบประชาธิปไตยและมีลักษณะเผด็จการแฝงอยู่ จึงไค้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๘ แทน โดยเปลี่ยนแปลงมาใช้วิธีการเลือก-
ตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๘๗ ตามเดิม

การปรับปรุงวิธีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านครั้งหลังสุด กระทำเมื่อปลายปี พ.ศ.
๒๕๑๔ โดยรัฐบาลคณะปฏิวัติจอมพลถนอม กิตติขจร ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๖๔ ลง-
วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยเปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญบางอย่าง ไค้แก่การให้สิทธิ
ประชาชนเลือกตั้งกำนันไค้โดยตรง แทนการเลือกตั้งทางอ้อมแบบเดิม และกำหนดอายุขั้นต่ำ
และชั้นสูงไว้ ไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์และไม่เกิน ๖๐ ปีบริบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง
ที่สำคัญอีกก้าวหนึ่งของระบอบการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน.